

De Poortersloge : een stapje terug in de tijd

M. Vandermaesen °

Een recente publicatie over de Poortersloge bevestigde nogmaals dat niet alleen de naam van de bouwheer van dit Brugse monument onbekend bleef. Ook inzake de bestemming en de naam van de vorige eigenaar(s) van huis en/of grond waarop het gebouw omstreeks 1395-1410 werd opgetrokken tast men nog in het duister. Ging het om stadsgrond of was het perceel tot dan in particulier bezit gebleven? In het kader van onze werkzaamheden op het Rijksarchief te Brugge vonden we onverwacht een spoor terug.

Bij het onderzoek van de bescheiden afkomstig van het Sint-Obrechtsbegijnhof en berustend op het Rijksarchief te Brugge¹ trok een akte van de Brugse schepenen Jan Cortsac en Lodewijc Van Hille zetelend op 15 november 1514 in gebannen vierschaar onze aandacht. In hun aanwezigheid las een griffier een akte van panding voor, afgeleverd op 5 augustus 1514 door schepenen Joos De Roode en Phelips Van Eede, die bevestigden dat Pieter De Gryse als ontvanger van Sint-Obrechts te Brugge beslag liet leggen op een "huis, grond en afhankelijkheden in de toenmalige Zouterstrate, genaamd de Poortersloge, toebehorend de stad Brugge", omwille van een achterstallige erfelijke rente van 10 schellingen parisis die op de vervaldagen van 24 juni 1511 en 1512 niet betaald was. Nadat tot driemaal toe was opgeroepen tot mogelijk verzet hiertegen verklaarden de schepenen op 15 november beslag uitvoerbaar².

Vanuit de vaststelling dat het begijnhof gerechtigd was in een erfelijke rente van 10 schellingen in de Zouterstrate - de Academiestraat kreeg haar naam pas na 1720 toen de Academie voor Tekenen en Schilderkunst zich in de Poortersloge had gevestigd - en die derhalve op een bepaald ogenblik moest hebben verworven, gingen we op zoek in dezelfde reeks akten naar die basistekst. En we vonden op datum van 28 januari 1315 een akte die hiervoor in aanmerking kwam. Voor schepenen Rogier Van Coudebrouc en Jhan Hoeft verklaarden toen Pieter Heldebolle en Vercelie, zijn echtgenote, een bedrag van 9 ponden groten tornoois te hebben ontvangen vanwege de Infirmierie van Sint-Obrechts en beloofden dit bedrag aan

° Werkleider Rijksarchief Brugge, p./a. Academiestraat 14, 8000 Brugge.

1 RAB, Verzameling "Oorkonden met blauw nummer", doos VIII : Vrouwenkloosters, hospitalen, godshuizen, 193 akten van 1274 tot 1585.

2 RAB, Oorkonden met blauw nummer, nr. 5254.

Martine van Hessen, voogd van het begijnhof, of aan de meesteres van de Infirmierie bij eerste verzoek dadelijk terug te zullen betalen³. Dit kapitaal, in werkelijkheid een lening zonder eindvervaldag, werd “bezet”, vergoed, met 9 ponden parisis jaarlijkse rente die gewaarborgd werd door verschillende percelen, w.o. 10 schellingen parisis jaarlijks “*licghende in die Zouterstrate naest Sinte Ihansbrugge an die hofstede daer verCatelinen Toeverlaets huus up staet*”. De andere percelen betroffen een rente van 4 ponden gevestigd op een grond aan de hoek van de Zouterstrate (en de Vlamingstraat), 4 ponden op een grond in de Zakwijnstraat (huidige Grauwwerkersstraat), en nogmaals 10 schellingen op een grond in de Wollestraat⁴.

Die “hofsteden”, d.w.z. de grond, golden als pand voor de correcte betaling van de rente. We menen dat die grond “naast de Sint-Jansbrug” het perceel was waarop de latere Poortersloge werd opgetrokken⁵. Nu is een plaatsbepaling van een huis op grond van vermeldingen in 14de-eeuwse bronnen als “liggend aan, naast, bij,” enz. niet zo vanzelfsprekend. In dit geval echter beschikken we over een bijkomend argument dank zij het bestaan van een gelijkaardige rente van 10 schellingen parisis zoals die twee eeuwen later blijkbaar nog steeds door het Sint-Obrechtsbegijnhof werd geïnd, en dan duidelijk gevestigd op het perceel met de Poortersloge.

Kan zo maar een verband gelegd worden tussen die rente van 1315 en die waarvan sprake in 1514 ? Werd de lening dan nooit terugbetaald ? Bleef de rente eenvoudig bestaan ? We gingen op zoek naar meer informatie.

Gegevens hieromtrent vonden we in een rugnotitie op de akte van 1315⁶. Volgens een latere 14de-eeuwse hand zou de volledige rente van 9 ponden parisis zijn afgelost. De 4 ponden parisis gevestigd op een bebouwde grond in de Vlamingstraat en mee als onderpand

3 Inzake de familie Heldebolle, gegoede Brugse poorters en verwant met andere gekende namen zoals de Bonins, Metteneye, zie o.a. J. GAILLIARD, *Bruges et le Franc ou leur magistrature et leur noblesse...*, deel 6, Brugge, 1864, p. 329-331 ; L. GILIODTS-VAN SEVEREN, *Inventaire des archives de la ville de Bruges. Inventaire des chartes. Table des noms de famille*, Brugge, 1879-1882, p. 75.

4 Zie bijlage.

5 Voorzichtigheid is geboden met de benaming “bi Sint-jansbrugge” die meermaals in 14de-eeuwse bescheiden voorkomt. Ze heeft meestal betrekking op de gronden en huizen gelegen aan de straatzijde van het latere Tolhuis. In dit geval voegt men eraan toe : “aan de noordzijde van het water”.

6 RB, Oorkonden met blauw nummer, nr. 4468. Een rugnotitie van na 1326 vermeldt : *Dit es van den here Pieter Heldebolle ende Vercelie, sijn wijf, die gaven der fermerie hier iiij lb. par. tsaers up den hoec vander Souterstrate, ende x s. par. tsaers an Sinte-Ihansbrugge, die andre iiij lb. in de Saguinstrate ende x s. in de Wilhuusstrate (sic) die welke laetste iiij lb. x s. sijn te niete ende quite, [toevoeging andere 14de-eeuwse hand] : ende van den andren iiij lb. x s. es een chaertre ghemaect int jaer mcccxcvj.*

gesteld in 1315 werden inderdaad op 28 maart 1326 n.s. door Vercelie, nu weduwe van Pieter Heldebolle, in volle eigendom overgedragen aan de Infirmierie van S O⁷. Hiermee kocht zij alvast een deel van de schuld af. Anderzijds vonden wij geen akte terug waarbij de 4 ponden rente in de Zakwijnstraat en de 10 schellingen in de Wollestraat werden afgelost of kwijtgescholden, zoals eveneens vermeld in deze rugnotitie. Misschien ging ze verloren. We twijfelen hier echter niet aan de grond van de informatie.

Wel rijst een vraag waar die aantekeningen van 1315 voorhoudt dat "4 pond en 10 s. par." eveneens het voorwerp uitmaakten van de transactie van 1326. Deze akte heeft bij nader toezien slechts betrekking op de 4 ponden rente in de Vlamingstraat, doch spreekt niet van de overblijvende 10 schellingen gevestigd naast de Sint-Jansbrug. Nochtans houdt ook de rugnotitie van 1326 het bij "*van Vercelien Heldebolles van iiiij lb. x s. tsaers*".

Die laatste kleine rente van 10 s. parisis bleef o.i. een langer leven beschoren. Zij werd immers in de 16e eeuw nog steeds als ontvangst geboekt in de rekeningen van Sint-Obrechts, van 1519 tot 1619⁸, bijv. in 1531⁹ of in 1591¹⁰. Ze komt eveneens voor in het handboek van goederen van het begijnhof bijgehouden door zuster Madeleene Vanden Bussche van 1542 tot 1549¹¹. En volgens een rugnotitie op de akte van 1514 betaalde de stad Brugge deze rente nog steeds in 1624¹². O.i. gaat het hier niet om een toeval: de stad Brugge verwierf de grond, bezwaard met de rente, en zette de betalingen ervan voort. Wanneer die verwerving gebeurde weten we nog niet. Dit spoor moet in de Brugse stadsrekeningen verder gevolgd worden.

Tenslotte willen we afrekenen met de stelling als zou de stad Brugge in 1440-1441 in het bezit zijn gekomen van de Loge. Deze steunt op de interpretatie van een post uit de stadsrekening van Brugge door L. Gilliodts - Van Severen¹³. In werkelijkheid betrof het hier een pandlossing waarbij de stad onder druk van een bewarend beslag op de Loge overging tot betaling van de achterstallen van een rente verschuldigd aande weduwe van Jacob Breydel.

7 RAB, Oorkonde met blauwe nummer, nr. 4321.

8 RB, Oud Kerkarchief, nrs. 380-382.

9 RB, Oud Kerkarchief, nr. 380, rek. 24.6.1531 - 24.6.1532, f° 7 r° : *De stede van Brugghe ghelt tsaers up de Poortersloge telken Johannis x s. par., outfaen van Johannis xv xxxj ... x s. par.*

10 RB, Oud Kerkarchief, nr. 382, rekening 1589-1592, f° 6 r° : *De stede van Brugghe Natalis op de Poortersloge, outfaen lxxxix xc ... 20s.* De hieropvolgende bewaarde rekening voor de jaren 1618-1619, f° 18 r° vermeldt voor dezelfde post geen ontvangst.

11 RB, Oud Kerkarchief, nr. 382, f° 65 r°.

12 RB, Oorkonden met blauw nummer, nr. 5242 : *Dit geldt de stede van Brugge 1624.*

13 L. GILLIODTS - VAN SEVEREN, *Inventaire des archives de la ville de Bruges. Section Première, Inventaire des chartes, Première série, Table analytique*, p. 340. Bij het trefwoord

Het reeds jarenlange gebruik van de Loge door het Brugse stadsbestuur toonde aan dat we hier minstens met een zeer geprivilegieerde gebruiker te maken hadden.

Dit brengt ons helaas opnieuw bij de hamvraag wanneer de stad Brugge in het bezit kwam van de grond(en) naast de Sint-Jansbrug en de erop berustende renten voor haar rekening nam. En wanneer dan, en in wiens opdracht met de bouw van de Poortersloge werd begonnen. Het blijft alvast een teleurstellende aanwijzing dat zelfs Gilliodts die zo geduldig naar dergelijke informatie in de Brugse stadsrekeningen en -oorkonden zocht geen spoor van een stedelijk initiatief inzake de Loge terugvond. Van onze zijde moeten we eveneens vaststellen dat een onderzoek van de oorkondenverzamelingen en de renteboeken bewaard op het Rijksarchief te Brugge evenmin het antwoord dichterbij brachten. We stellen derhalve onze hoop nog op een zoektocht naar de betrokken rente(n) in de Brugse stadsrekeningen.

Kraagsteen in de eerste torenverdieping van de Poortersloge, ca. 1400.

“Poorters Loge” wordt gezegd : *Est acquise par éviction de rente par la veuve Breidel. La ville en opère le rachat : ... In deel V van zijn Inventaire* (Brugge, 1876), p. 320, voetnoot 1 citeert Gilliodts deze post : *Ghegheven der wedewe Jacop Breydele, de welke af ghewonnen hadde de looge van den poorters over de achterstellen van renten van vj jaren siaers xxvij gr. ende iij miten, ende van der wettelichede diere toe ghedaen was ; x lb. xiiij s. x d. par.*

Bijlagen

1

28 januari 1315 - Voor schepenen van Brugge verklaren Pieter Heldebolle en Vercelie, zijn echtgenote, een bedrag van 9 ponden groten tornoois te hebben ontvangen vanwege de Infirmierie van het Sint-Obrechtsbegijnhof en tot de aflossing ervan jaarlijks 9 ponden parisis erfelijke rente te betalen die gevestigd worden op onroerende goederen te Brugge.

Op de rugzijde, hand 14e eeuw : *Dit es van den here Pieter Heldebolle ende Vercelie sijn wijf die gaven der fermerie hier iij lb. par. tsiaers up den hoec vander Souterstrate, ende x s. par. tsiaers an Sinte Ihansbrughe, die andre iij lb. in de Sacquinstrate ende x s. in de Wulhuusstrate die [tussengevoegd door andere hand] : welke laetste iij lb. x s. sijn te niete ende quite. [eveneens aangevuld door voornoemde hand] : ende van den andren iij lb. x s. es een chaetre ghemaect int jaer m ccc xxvj.*

Wie Roegier van Coudebrouc ende Jhan Hoeft, scepenen in Bruggen te dien tiden dat dit was ghedaen, doen te wetene allen dengoenen die dese lettre sullen zien of horen lesen dat camen voren ons als voer scepenen Pieter Heldebolle ende Vercelie sijn wijf, verkenden ende verlienden dat sie ontfaenc-ghen adden neghene pont groter tornoyse van der fermerie van Sint Obrechts in Bruggen die welke neghene pont grote vorseit sie beloefden Martine Van Hessen als voghet van Sint Obrechts ter fermerie bouf, of der meestereghe van deser fermerie vorseit te gheldene so wiltijt dat die een van desen tveen begart. Ende voert so besetten dese vorseide Pieter ende Vercelie sijn wijf dese neghene pont groten tornoyse vorseit up neghene pont parisisse tsiaers renten licghende binnen den scepdomme van Bruggen in steden die hiernaer bescreven staen, dit es te wetene viere pont tsiaers parisyse an die hofstede daer Lamsins huus Vander Boerse up staet of nothalf ser Tierman Camfins up den houc van der Zouterstrate, ende vort up viere pont parisyse tsiaers licghende in die Zackinstrate an die hofstede daer Alards Van Pierefont huus up staet, ende vort up tiene sceleghe parisyse tsiaers licghende in die Zouterstrate naest Sint Ihansbrughe an die hofstede daer Vercatelines Toeverlaets huus up staet, ende vort tiene sceleghe parisyse tsiaers licghende in die Wullestrate an die hofstede daer Willems Vander Aghe huus up staet. Ende ghebrake hieran hiet so wedden Pieter Heldebolle ende Vercelie sijn wijf voerseit te vulcomene up are lijf ende up are goet ende up al dat zies hebben. Ende in kennessen van desen dinghen

dat sie bliven sullen zeker, vaste ende ghestade so hebben wie voerseide scepenese dese lettre gheseghelt met onsen zeghelen. Dit was ghedaen in tjaer Ons Heren als men screef siin Incarnatioen dusentich drieondert ende viertiene tduinsendaghes voer Onser Vrouwendach ter Lichtmesse.

Brugge, Rijksarchief, Verzameling Oorkonden met blauw nummer, nr. 4468.

2

28 maart 1326 - *Voor scепенen van Brugge schenkt Vercelie, weduwe van Pieter Heldebolle, aan de Infirmerie van het Sint-Obrechtsbegijnhof een erfelijke rente van 4 ponden parisise, gevestigd op een onroerend goed in de Vlamingstraat te Brugge.*

Op de rugzijde, hand 14de eeuw : *Van Vercelien Heldebolles van iiij lb. x s. tsiaers.*

Wie Gillis van Coudebrouc, Willem van Orscamp, Wouter Schinkel filius Vergrielen, Heinric Martin ende Jan Ravens, scepenen in Brucghe in dien tiden dat dese ding was ghedaen, doen te wetene allen denghuenen die dese letteren zullen sien jof horen lesen, dat cam vor ons alsoe vor scepenen Vercelie ser Pieters Heldebols weduwe ende gaf halm ende wettelike ghifte Willemme van Wiic den ouden ter fermerryen van Sinte Obrechts bouf van viere ponden parisizer penneghen aerveliker renten tsiaers licghende binnen den scependomme van Brucghe an ene hofstede licghende in die Vlamingstrate daer Pieters Vischs huus up staet dat wilen was Lamsins vander Buerze ende Grielen sijns wijfs ghemene, ende te gheldene dese voerseide rente na costumen ende usaedsen te al zowulken terminen als men eer ende achter ghedaen hevet, ende Vercelye vorseit wedde Willemme van Wijc vorseit ter vorseidre fermerrye bouf dese vorseide rente te wetten te waerne ter vorseidre fermerrye vrien eyghindome tieghen elken mensche. In kennessen van deser ding dat soe vast zeker wel ende ghestade ghehouden blyve, so hebben wie scepenen vorseid dese lettren uuthanghende ghezeeghelt met onsen zeeghellen. Dit was ghedaen int jaer Ons Heren als men screef siin Incarnation dusentich driehonderd zesse ende twyntich svrindaghes na Onser Vrouwendach in maerte.

Brugge, Rijksarchief, Verzameling Oorkonden met blauw nummer, 4321.

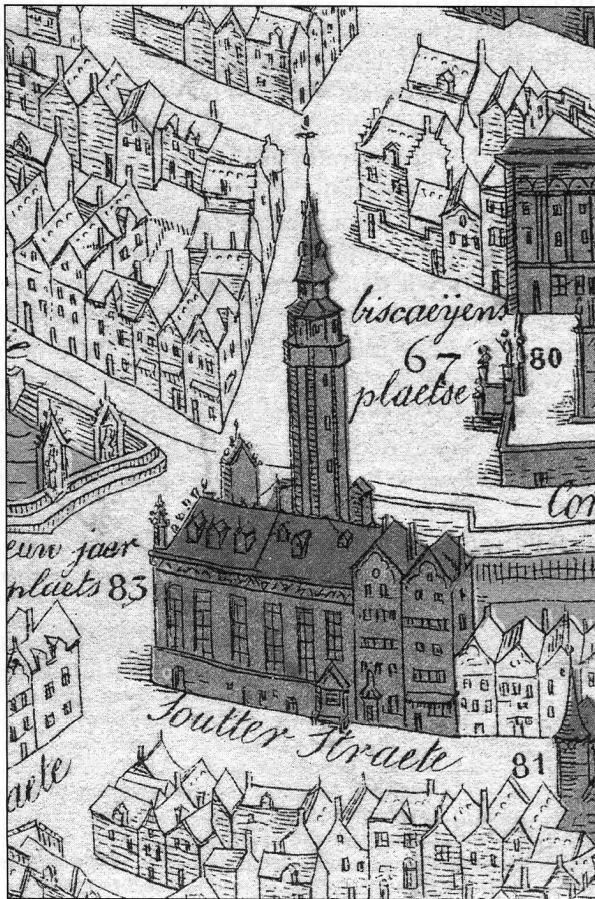
15 november 1514 - *Scepenen van Brugge oorkonden de uitvoering van het bewarend beslag gelegd op de Poortersloge, toebehorend de stad Brugge, op verzoek van Pieter de Gryse, ontvanger van het Sint-Obrechtsbegijnhof, omwille van de achterstallige betaling van 10 schellingen parisis erfelijke rente (5 augustus 1514).*

Op de rugzijde, 16de-eeuwse hand : *Rente van x groote tsaers tot laste van de stede van Brugghe bezet up de Poorterloogie vallende telcen Sint Jansmisse.* 17de-eeuwse hand : *Dit geldt de stede van brugghe, 1624.* Een uitgebreide aantekening op de rugzijde verklaart tevens dat Pieter de Gryse, ontvanger van Sint-Obrechts, op 20 april 1515 *de actuelle possessie ende ghebruucsamenheit van den parcheele in desen chaertre verclaerst* verkreeg, met het oog op de verdere regeling van de verschuldigde achterstallen.

Wij Jan Cortsac ende Lodewijc van Hille, scepenen in Brugghe in dien tijden doen te wetene allen lieden dat wij jeghenwoordich waren als scepenen in ghebanne vierschare up eenen wettelicken dijnghedach daer bij den greffier van der zelve vierschare openbarerlike ghelesen was eenen chaertre van pandinghe onder scepenen zeghelen van Brugghe danof tinhouden hiernaer volcht.

Wij Joos de Roode ende Phelips van Eede, scepenen in Brugghe in dien tijden, doen te wetene allen lieden dat wij waeren als scepenen in de Zouterstrate daer Pieter de Gryse als ontfanghere van den godshuse van Sint Obrechts in Brugghe pande metten heere ende meter wet de husijnghen ende land met datter toebehoort, gheheeten der Poortersloge, toebehorende der stede van Brugghe, van tien scellinghen parisis erveliker renten tsaers, tachter van eenen jare ghevallen tSint Jansmesse int jaer xv c xi ende noch van also vele van den jare xv c twaelve, ende hij ghaf twaelf penninghen parisis van elke pandinghe, ende daer zo hem selve parcheel wettelike in handen ghestelt over de voorseide achterstellen behouden allen rechten. In kennessen van desen dinghen hebben wij scepenen voorseid dese tetteren huuthanghende beseghelt met onsen zeghelen. Dit was ghedaen int jaer xv c veertiene up den vijfsten dach van ougust. Aldus ghetekent Pene. Ende naerdats bij den aman van der zelve vierschare overluud ghevraecht was eenewaerf, anderwaerf ende derdewaerven offer yemend jeghens den zelve chaertre spreken of ghehoort wilde wesen, daer aldoe niemend en compareirde so was aldaer ter begheerte van den zelve ontfanghere den voorseiden chaertre van pandinghen wettelike gheboden te lossene ter manijnghe van

den heere ende van vonnesse van scepenen wettelic gheboden te losene over de achterstellen in den voorseiden chaertre verclaerst bin den ghenachten diere toestaen naer den rechten, wetten ende costumen van der voorseide vierschare jof men ne verandwoordes nemmermeere behouden allen rechten. In kennessen van desen dinghen hebben wij scepenen vorseid dese letteren huurhanghende beseghelt met onsen zeghelen. Dit verbod was ghedaen up den vichtiensten dach van novembre int voorseide jaer xv c ende veertiene.

“De Poortersloge”, detail uit de lithografische reproductie van het stratenplan van Brugge door Marcus Gheeraerts de Oude, 1562.